

Peter Klinar

ROMI MED REVŠČINO IN ETNIČNO DEPRIVILEGIRANOSTJO

Sociološke raziskave Romov kaže osredotočiti na povezanost njihovega nizkega socialnega položaja s položajem izrazito deprivilegirane etnične manjšine. Pridobljene in določene socialne in pripisane etnične linije se prekrivajo. Rome uvrščamo med pripadnike najnižjih socialnih slojev, ki jih prizadeva revščina, hkrati pa tudi med etnične manjšine, uvrščene na dno etnične stratifikacijske strukture. Romsko revščino je tako mogoče povezati z njihovim prirojenim etničnim statusom.

Socialni status Romov

Socialni status Romov je zrazito nižji od socialnega statusa večinskega prebivalstva, kakor tudi od socialnega položaja drugih etničnih manjšin, tako da jih uvrščamo med izrazito socialno ogrožene marginalne skupine. Gornja ugotovitev velja za splošni socialni status, kakor tudi za posebne socialne statuse kot so: materialni, izobrazbeno-kvalifikacijski, poklicni, prestižni posebni socialni statusi. Očitno je, da Romi ne razpolagajo z družbeno močjo, zaradi njihove ne vključenosti v ekonomske in politične institucije, kar pomeni, da nimajo skoraj nikakršne pogajalske moči na tržišču dela in pluralističnega političnega tekmovanja.

Romi so notranje razslojeni, vendar za veliko večino velja, da so na dnu socialne stratifikacijske strukture in po načinu življenja predstavljajo tipično marginalno kategorijo, ki jo moremo uvrstiti med pojavne oblike deprivilegirane podrazreda. Mobilnostne možnosti Romov, da se izvlečejo iz podrazreda, ali marginalne stratifikacijske strukture so izjemno omejene zaradi kongruence vseh njihovih posebnih, najnižje razvrščenih socialnih statusov, kakor tudi zaradi skladnosti stratifikacijskega in etničnega statusa, dopolnjenega z rasno diskriminacijo in obsežno razširjenostjo negativnih predsodkov in stereotipov, ki jih prizadevajo.¹

Za podrazred, ali subproletariat velja, da se vanj uvrščajo različne kategorije, ki živijo v revščini, so ali nezaposlene, ali občasno zaposlene, ali pa so za delo nesposobne. So zunaj formalnega ekonomskega dogajanja in trajno marginal-

1 A Mitrović: Društveni položaj Roma u SR Srbiji, doktorska disertacija, FSPN, Ljubljana, 1988, str. 127-278

izirane in deprivirane ter odvisne od skrbstvenih dejavnosti socialne države. Prizadevajo jih bedne stanovanjske razmere, nepismenost ali nizka izobrazba, neurejene družinske razmere in vključenost v procese socialne patologije. Skladnost vseh posebnih socialnih statusov na najnižji ravni in neprisotnost možnosti socialne mobilnosti pojasnjuje krožni tok dejstev, ki določajo takšno njihovo socialno strukturo in njeno nespremenljivost. Rojstvo in bivanje v getoiziranem romskem okolju in ne vključevanje v osnovno šolanje s pomanjkljivim, ali nezadostnim jezikovnim znanjem, slabo fizično zmogljivostjo ipd., jim onemogoča pridobitev zaposlitve. Družbena ne vključenost in neinformiranost jim povzročata vsakodnevne težave, redke možnosti ne izkoristijo tudi zato, ker ne poznajo postopkov, kar vse jih potiska v pojave socialne dezorganizacije, pa tudi socialne patologije.

Romska marginalnost je vidna v njihovem bivanju v bednih romskih naseljih, do katerih pogosto ne segajo intervencije javnih služb. Niso vključeni v družbeno dogajanje in ne sodelujejo v institucijah, kar pomeni, da so zunaj glavnih družbenih tokov. So razbiti, med seboj nepovezani in neorganizirani ter ne vključeni v obstoječe politične in sindikalne organizacije. Največ posla imajo z njimi javne službe prisile - policija in socialne službe, ki pa celovitih problemov njihove marginalizacije ne morejo reševati. Obravnavani so predvsem kot problem, ki ga je treba brzdati, ne pa reševati pri koreninah.

Marginalne skupine podrazredov so izrazito odvisne od javnih državnih intervencij in nudenja pomoči. Ker manj prispevajo in nekaj dobivajo, imajo status klijenta pod patronažo. Drugi določajo kaj je zanje dobro ali slabo, morajo vzeti tisto, kar se jim da, četudi jim ne ustreza, nimajo možnosti izbora kje živeti in kaj delati. Razmere Romov kažejo na njihovo absolutno odvisnost od države in javnih služb, na usodo čakajo v čakalnicah za pomoč in prepiranje zanjo. Nimajo možnosti ustvarjati pozitivne podobe o sebi v zvezi s preizkusi alternativnih stališč.²

Revščina

Razglabljanja o socialnem statusu Romov nas pripeljejo do ugotovitve, da živijo v revščini, čeprav se uradne ocene tega izraza izogibajo. Iz opredelitve revščine sledi, da primarne, eksistenčne potrebe ostajajo nezadovoljene, ali pa da so zadovoljene pod standardno ravno. Med te potrebe se prištevajo temeljne eksistenčne in kulturne potrebe (fizične, izobraževalne, zdravstvene, komunikacijske), kar kaže na nizko kvaliteto življenja, zaradi katere so prizadeti zdravje, fizična sposobnost, življenska doba, kvaliteta prostega časa, socialna varnost ipd. prebivalcev, ki živijo v revščini. Sredstva, ki so jim na voljo jim ne zagotavljajo normalne fizične reprodukcije.

Pri raziskovanju revščine, ki zadeva Rome, je treba izhajati iz naslednje tipologije revščine: Ker je revščina družbeno sprejemljiv pojav kaže upoštevati relativno revščino.

2 P.Saunders: Social Class and Statification, Rontledge, London, 1990, str. 118 - 124. M. R. Triedman: Free to Choose, London, Secher, Warburg 1980, str. 149

Gre za takšno relativno deprivacijo, onemogočanje zadovoljevanja osnovnih potreb, zaostajanje za uveljavljenimi povprečnimi standardi, ki izločajo Rome od običajnih načinov življenja. Običajne dejavnosti so jim nedostopne in ne morejo se vključiti v običajna družbena dogajanja.

Z relativno revščino so povezani subjektivni občutki o revščini (subjektivna revščina), ki so giblivi. So kategorije, ki se zavedajo bednih razmer, v katerih živijo, najdemo pa tudi kategorije, kjer je to zavedanje manj izraženo. Zavedanje lastne revščine je pomembno za mobilizacijo prizadetih posameznikov, za njihovo akcijsko delovanje naperjeno v spreminjanje razmer marginalnosti in deprivacije. Pri Romih, ki živijo dokaj izolirano v svojih getih, zavedanje o lastni revščini ni očitno, za kar govorijo njihova akcijska nedejavnost, neorganiziranost in prepuščanje urejanja romskih problemov državnim in drugim dejavnikom zunaj njihovega okolja.

Romsko revščino štejemo med trajen in kroničen pojav. Že iz pojasnjevanja krožnega toka dejstev, ki določajo podrazredno, marginalno strukturo Romov in njihovo nemobilnost sledi, da gre za povratne sprege ali začarani krog, zaradi česar se revščina prenaša na nove generacije in ne kažejo se izhodi iz takšnih razmer. Krožni tok revščine določajo - kot smo že omenili - bivanje v romskem okolju, neizobraženost, slabo fizično stanje, nezaposlenost, družbena ne vključenost, socialna dezorganizacija in patologija. Gre za kumulacijo negativnih dejavnikov, ki opredeljujejo revščino kot trajen, trdovraten, generacijsko prenosljiv in akuten pojav.

Pri iskanju tipov romske revščine je treba poudariti, da temelji ta vrsta revščine na objektivnih temeljih in, da jo je mogoče označiti za strukturalno revščino. Vedenje Romov je reakcija na objektivno določene, neprostovoljne, torej prisilne razmere, v katerih živijo. So nemočni v zvezi z uresničevanjem širše uveljavljenih vrednot. Romska revščina je zasidrana v konkretnih družbenih strukturah, je torej primarno objektivni pojav in je le sekundarno zasnovana na specifični subkulturi revščine. Točne so ugotovitve, po katerih je stara, tradicionalna revščina, med katero sodi tudi romska, zasnovana na strukturalnih determinantah in, da je šele pri pojavih nove revščine, ki nastajajo zaradi sodobnih dezintegracijskih družbenih procesov iskati večji pomen kulturnih determinant. Med značilnostmi subkulture revščine se navajajo naslednje značilnosti: marginalnost, brezizhodnost, odvisnost, podrejenost, manjvrednost, lenoba, nepodjetnost, resignacija, fatalizem, usmerjenost v sedanost, ne vključenost v družbene institucije ipd. Subkultura revščine izhaja iz domneve, da je ta subkultura značilna za posebne kategorije revnih, ki jo podedujejo z načinom svojega življenja. Vedenje teh kategorij določa subkultura revščine, zaradi katere se kategorije revnih nenehno reproducirajo, ne pa njihova reakcija do objektivnih razmer, v katerih živijo. Kritične ocene subkulture revščine ugotavljajo, da je kultura kategorij vendarle bolj pestra in da je težko najti skupnosti revnih z naštetimi karakteristikami subkulture revščine. Raziskave kažejo, da se skupnosti revnih tudi že samoorganizirajo, da zagotavljajo samopomoč in participacijo svojih pripadnikov na lokalni ravni. Kritiki tudi opozarjajo, da pri kategorijah revnih ni mogoče najti razvite kulturne identitete, kar govori bolj za obstoj socialnih agregatov revnih, kot pa za njihovo skupinsko oblikovanje. Utemeljeno se zastavlja vprašanje trajnejšega obstoja subkulture revščine v primeru, če bi se objektivne razmere revnih bistveno spremenile.

Omenjeni kritični pomisleki o odločilnem pomenu subkulture revnih na njihovo ravnanje utemeljujejo stališča, da je subkulturo revščine treba šteti za sekundarni dejavnik, objektivne življenske razmere pa za primarni dejavnik vedenja revnih. Kategorije revnih torej reagirajo na objektivne razmere njihovega bivanja. Revni prevladujočih družbenih vrednot, ki jih sprejemajo, ne morejo uresničiti. Subkultura revščine obstoja vzporedno s prevladujočimi vrednotami, je pa manj pomembna od temeljnih vrednot in kulture. Njen pomen je v tem, da more ovirati spremembe ravnanja revnih v primeru, če se objektivne razmere začnejo spreminjati, kar še posebej velja za kategorije, ki dolgotrajnejše obdobje živijo v revščini, kar velja za Rome, pri katerih se s težavo in počasi spreminjajo navade subkulture revščine. Fatalistična subkultura ne deluje mobilizacijsko v smeri radikalnejših sprememb. Nikakor pa subkulture revščine ni mogoče sprejeti za temeljni izvor ravnanja revnih, saj bi to pomenilo, da so posamezniki sami krivi za svojo revščino.

Raziskave o Romski revščini kaže usmerjati tudi v proučevanja družbenega (ne)priznanja revščine. Romska revščina je s strani družbe le deloma priznana. Socialno pomoč ne dobivajo vsi, ki so pomoči potrebni, ampak pogosto le njihov manjši del. Velik del Romov sodi med kategorije, ki jih prizadevajo pojavi nepriznane revščine. Kriteriji za določanje socialne ogroženosti so različni in spremenljivi, zaradi tega večina Romov ne uspe zadostiti zahtevam kriterijev za pridobitev družbeno priznanega statusa revščine. Kategorija Romov s priznanim statusom revščine je odvisna od socialne pomoči, kategorija z nepriznanim statusom revščine pa životari in njeno preživetje je odvisno od lastne iznajdljivosti. Priznana revščina je identična z delno regulirano revščino, dočim je nepriznana revščina pojav neregulirane revščine.

Revščina ima določene funkcije za kategorije nerevnih. Zaradi tega preseneča, da pri romski revščini obstojajo visoki deleži kategorij, ki jih zadevajo pojavi nepriznane in neregulirane revščine. Z romskimi problemi in njihovo revščino se profesionalno ukvarjajo socialne službe, šole, zaposlovalci, cerkve, policija, raziskovalci ipd., kar pomeni, da predstavljajo predmet poklicnega delovanja. Ker Romi občasno prevzemajo nekatera družbeno nizko ovrednotena delovna opravila, s tem omogočajo socialno mobilnost navzgor kategorijam manj revnih prebivancev.³

Reševanje romske revščine

Reševanje romske revščine ni učinkovito. Na to zapleteno vprašanje se brez temeljitejše raziskave ne da odgovoriti, pri čemer bi bilo potrebno upoštevati navedene tipe revščine, ki zadevajo Rome.

3 P. Townsend ed.: *The Concept of Poverty*, Heinemann, London 1970.

- V. Rus: *Revščina in socialna politika, Teorija in praksa* 12/90, str. 1419 - 1428.

- M. Haralambos: *Uvod u sociologiju*, Globus Zagreb, Ljubljana 1988, str. 141 - 146.

- A. Mitrović: *Društveni položaj Roma u SR Srbiji*, Ljubljana 1988, str. 10 - 62.

- P. Saunders: *Social Class and Stratification*, London 1990, str. 124.

Problemi romske revščine se poizkušajo reševati na individualni ravni in to na način, da naj bi Romi postopno prevzeli uveljavljene načine življenja, kar z drugimi besedami pomeni predvsem nevtralizacijo učinkov kulture revščine. Posamezni Romi naj bi se izobrazili, zaposlili in začeli živeti v urbaniziranih okoljih. Država nudi materialno pomoč, deležni so storitev socialnih delavcev, navajajo se na samoorganiziranje in samopomoč. Pri tem se uveljavljajo tudi metode pozitivne diskriminacije Romov, ko so deležni brezplačnih storitev, da se nanje privadijo, zniževanja zahtevnosti šolskih standardov, da vsaj nekateri lahko sledijo osnovnošolskemu izobraževanju, določanja posebnih blažjih kriterijev pri zaposlovanju ipd. S pojavi pozitivne diskriminacije na individualni ravni prihaja do problemov. Posamezni Romi, ki pridobijo izobrazbo in se zaposlijo, se v veliki meri izločijo iz romskih skupnosti, ki tako nenehno občutijo pomanjkanje kvalitetnejših organizatorjev in voditeljev iz lastnih vrst.

Očitno je, da se romska revščina rešuje necelovito, ob premajhnem upoštevanju objektivnih strukturnih razmer revščine, kar zahteva korenitejše posege v smeri družbenih strukturalnih sprememb. Zdi se, da časi uveljavljanja tržnih razmer, omenjenih socialnih funkcij države, ekonomske krize z veliko nezaposlenostjo, niso ugodni za reševanje razmer marginalnih skupin, ki živijo v revščini, še posebej tistih, ki so neorganizirane, zunaj družbenih institucij in organizacij, kar pomeni, da se kaže velika nevarnost, da bodo njihove potrebe in interesi prezrti.

Razlog za počasno in neučinkovito reševanje romske revščine je v povezanosti njihovega najnižjega socialnega statusa z marginalnim statusom, poudarjeno deprivilegirane etnične manjšine. Prekrivanje razredno stratifikacijskih in etničnih linij na najnižji ravni onemogoča mobilizacijo Romov za spreminjanje svojega statusa in za pretrganje povezav med socialnim in etničnim statusom. Z njihovimi problemi se ukvarjajo drugi, ki jim vsiljujejo rešitve, potiskajo Rome v odvisnost, onemogočajo lastno kontrolo nad svojo usodo in jemljejo minimalno dostojanstvo ter možnosti uveljavljanja svojih vrednot, kulture ter izbiranja odločitev in sprejemanja odločitev o prioritetah, ki zadevajo načine njihovega življenja. Kritična ost je naperjena proti vsiljenim reševanjem romskih problemov, ki prihajajo od institucij večine brez sodelovanja z romsko manjšino. To kritiko seveda ni mogoče razumeti, da je večinska družba razbremenjena pri reševanju problemov romske manjšine.⁴

Romi deprivilegirana etnična manjšina

Nobenega dvoma ni, da se Romi uvrščajo v etnično manjšino, ki je najnižje uvrščena v hierarhični strukturi etnične stratifikacije. Zadevajo jih procesi diskriminacije, segregacije, etnične distance, socialne dezorganizacije in patologije. Z večinskimi prebivalstvom in drugimi etničnimi manjšinami so v konfliktnih

4 -M.Haralambos: Uvod u sociologiju, Zagreb, 1989, str. 162 - 171.

- V.Rus: Revščina in socialna politika, TiP 12/90, str. 1419 - 1428

- P.Saunders: Social Class and Stratification, London 1990, str. 124 - 127.

odnosih in odnosih nasprotovanja (pedsodki, stereotipi). Vsi ti procesi, ki odsevajo na njihovo etnično deprivilegiranost, temeljijo na etničnih in rasnih značilnostih Romov, njihov družbeni položaj v veliki meri determinira prirojeni etnični položaj.

Kongruenca vseh posebnih socialnih statusov in kongruenca med socialnim in etničnim statusom Romov onemogočata preseganje pasivnosti in mobilizacijo v zvezi z uveljavljanjem razvojnih sprememb.

Romi zaradi vplivanja njihovega prirojenega etničnega statusa na socialni status ne dosegajo tistih pojavov družbene enakosti, ki se vse bolj uveljavljajo v sodobnem svetu. Gre za nedoseganje enakih možnosti (npr. vključevanje v izobraževalni sistem), kar pomeni, da družbeni položaj Romov v bistvu ne določajo osebni dosežki. prav tako Romi niso deležni enakosti pogojev. Pri svojem štartu v družbenem življenju so prizadeti, ker ne morejo pridobiti potrebnega kulturnega kapitala in si zagotoviti uresničevanje minimalnih pravic (socialno-ekonomskih), ki zagotavljajo enakost pogojev.⁵

Etnične skupine Romov so heterogene, čeprav že dalj časa živijo v isti globalni družbi. Procesi njihove etnogeneze so zapleteni, ko ohranjajo nekatere kulturne elemente in sprejemajo elemente kulture emigrantskih okolij in trajnejših imigrantskih okolij. Za njihovo etnogenezo so značilni nekakšni obrnjeni procesi akulturacije, ko doživljajo omenjeno notranjo akulturacijo, ne pa tudi hkrati zunanji pojavnih oblik akulturacije. Notranje oblike akulturacije, prevzemanje elementov kultur, jezika, religije, dominantnega okolja, nastajajo pred zunanjimi oblikami akulturacije, saj hkrati ohranjajo svoj, navzven viden način življenja.⁶

Življenje v getih in vsi naštetih procesi, ki so pogojeni z deprivilegiranim manjšinskim statusom Romov, jih alienirajo od dominantne večinske družbe. Hkrati doživljajo razširjene pojave socialne anomije s kulturnimi šoki, ko začnajo počasne spremembe ob prehodih Romov iz nomadskega načina življenja v stalno naseljenost, odhajanja iz segregata v prostorsko razpršenost, prehajanja iz vaškega getoiziranega naselja v primestno naselje ipd.

Romska etnična manjšina počasi in postopno razvija svoje skupinske značilnosti. Lahko jo označimo za etnično kategorijo, ki se počasi preoblikuje iz socialnega etničnega agregata v etnično skupino. Medtem, ko so njene pripisane, podedovane etnične karakteristike povsem razvidne in izražajo etnično pluralnost, pa skupinske značilnosti šele nastanejo. Pri Romih začnajo procesi razvijanja identitete, zavedanja pripadnosti, utrjevanja skupnih vrednot, kar ni enostaven proces zaradi že omenjenih zapletenih procesov romske etnizacije in njihove etnične različnosti v okvirih iste globalne družbe. Začenjajo se razvijati pogostejši in intenzivnejši trajnejši odnosi med Romi, znotraj etničnih kategorij Romov in med njimi, z uveljavljanjem socialnih mrež, kar kaže na prebujanje zavesti o skupnih interesih in na izražanje potrebe po uveljavljanju notranje solidarnosti. Najstajanje romskih organizacij, ki koordinirajo dejavnost in obetajo večjo učinkovitost delovanja etnične manjšine,

5 B. Turner: Equality, Ellis Horwood, Tavistock Publ., London 1986, str. 34 - 36.

6 - A. Weinstock: Acculturation and Occupation, Martihus Nijhoff, The Hague 1969, str. 50

- P. Kliner: Mednarodne migracije, Obzorja, Maribor 1976, str. 147 - 151.

- A. Mitrović: Položaj Roma u RS Srbiji

štejemo med argumente za trditev o postopnosti prehajanja Romov od etnične kategorije proti etnični skupini. Skupne cilje Romi težje ustvarjajo zaradi nezadostno razvitih komunikacij med različnimi etničnimi kategorijami Romov v isti družbi. Znotraj svojih, pogosto getoiziranih etničnih skupnosti pa se uveljavljajo neposredni odnosi, rodovne, družinske socialne mreže.

Romske manjšine so torej na prehodu od etničnih kategorij k etničnim skupinam, ali drugače rečeno so etnične skupine v nastajanju, ki še niso povsem razvile svoje etnične identitete in organizacije.⁷

Nekatera izhodišča za reševanje romskih problemov

Zastavlja se pomembno teoretično in praktično vprašanje kako reševati romsko problematiko. Odgovor na to vprašanje bi zahteval pripravo celovitih, pa tudi alternativnih predlogov. Naši odgovori bodo le delni in bodo zadevali le nekatere vidike problemov, ki smo jih imeli v predhodni analizi romskih razmer.

1. Razvoj romskih etničnih skupnosti: Uveljavljanje in delovanje romskih skupnosti ima v zvezi z reševanjem romskih problemov večstranski pomen. Razvoj romskih etničnih skupnosti si je mogoče zamisliti v dveh smereh: z elementi klasičnih skupnosti, tradicionalnih družb in z elementi modernejših družb. Tako bi romske skupnosti urejevale notranje primarne odnose z emocionalnimi vezmi in nehierarhičnimi odnosi ter širile neformalne dejavnosti in socialne mreže. Utrjevanje elementov družbene skupnosti bi utrjevalo notranjo romsko etnično identiteto in s tem pospeševalo prehod od agregatnih do skupinskih vezi. Hkrati pa romsko etnično skupnost kaže posodabljati z uvajanjem elementov modernih družb v smislu uveljavljanja formalnih organizacijskih in institucionaliziranih struktur, kar je prav tako pomembno za razvoj skupinskih značilnosti Romov. Brez modernizacije romskih skupnosti si ni mogoče predstavljati bolj učinkovitega razvoja odnosov teh skupnosti, s strukturami zunanjega okolja, odnosno socialnega sistema. Modernizacija skupnosti je tudi pogoj za učinkovitejše opravljanje temeljnih funkcij etničnih romskih skupnosti v zvezi z zadovoljevanjem primarnih potreb Romov, preseganjem raznoterih vidikov njihove revščine, ohranjanjem in razvijanjem etničnosti, kulturnih

7 G. Lapassade: *Gruppen, Organisationen, Institutionen*, Kleft, Stuttgart 1972, str.55 - 62.
G. Homans: *Theorie der soziale Gruppen*, West-deutscher Verlag, Koeln, Opladen 1965.
R. Jackson: *Ethnicity*, v G. Sartori: *Social Science Concepts*, Sage, London 1984, str. 205 - 233.

8 - P.Klinar: *Imigrantske etnične skupnosti v sodobnih razmerah*, Nova revija, 107/90, str. 429-444.
-F. Toennies: *Zajednica i društvo*, v: T.Parsons Idr.: *Teorije o društvu*, V.Karadžić,Beograd 1969, str. 184-193.
-J.Rex idr. ed: *Immigrant Associations in Europe*, Gower, Aldershot 1987.

značilnosti Romov, povezovanjem z drugimi etničnimi romskimi skupnostmi ter njihovim vključevanjem v širšo družbo. Funkcije romskih etničnih skupnosti so obsežne: socialno ekonomske, kulturne, izobrazbene, informacijsko komunikacijske, politične ipd.⁸

Sklenemo lahko, da bi razvoj etničnih romskih skupnosti v obrazloženi smeri potemtakem prispeval k pospešenemu oblikovanju Romov kot etničnih skupin, jih povezoval med seboj in s širšo družbo, hkrati pa tudi pripomogel k temu, da bi Romi postajali bolj samostojni, avtonomni in manj odvisni od dominantne večinske družbe, državnih institucij. S tem bi se otesli paternalizma nad seboj in se umikali iz tipičnih klientskih, podrejenih odnosov, značilnih za marginalne manjšine. Opisani razvoj romskih skupnosti bi še prispeval k obstoju in razvoju specifičnih kulturnih značilnosti in etničnih tradicionalnih dejavnosti Romov. Zdi se, da tudi ne bi bil brez pomena za reševanje romske revščine (še posebej njenega trajnega in kroničnega značaja, kakor tudi za preseganje deprivilegirane etnično-manjšinskega statusa Romov.

2. Uveljavljanje procesov adaptacijske akulturacije: Če marginalne etnične skupine skušajo ohraniti svojo kulturo, potem mora dominantna večinska družba opustiti asimilacijske pritiske in jih nadomestiti s procesi etničnega pluralizma, kar pomeni, da se etnične manjšine prilagajajo na prevladujoče razmere, sprejemajo tudi elemente dominantne kulture, hkrati pa ne opuščajo svojo izvorno kulturo, ki jo večina tolerira. Marginalna manjšina, če se hoče vključevati v širšo družbo se pa mora seznaniti z večinsko, prevladujočo kulturo in prevzeti nekatere njene elemente (znanje jezika), kar ji zagotavlja vključevanje v družbene institucije in možnosti socialne promocije. Povezavo procesov pluralistične adaptacije in akulturacije označujemo za proces adaptacijske akulturacije. Ta proces ne ogroža etnične identitete manjšin, hkrati pa jim omogoča vključevanje v širšo družbo in predstavlja sodobno alternativo asimilaciji, ali segregaciji manjšin.⁹

Zavedati se je treba, da je proces adaptacijske akulturacije pri Romih težko uresničljiv. Njihova kultura velja v dominantno večinskih okoljih za manj razvito in tujo, tako da bo težko prevladati etnocentrizme in ksenofobijo ter uveljaviti toleranten odnos večine do nje. Romi živijo prostorsko razpršeno, so maloštevilčni in etnično različni, kar bo zahtevalo veliko naporov za ohranjanje in razvijanje njihove kulture. Proces asimilacije so za Rome vabljivi - čeprav težko dosegljivi - ker jim predstavljajo pogosto edino pot za izhod iz revščine. Preje opisani procesi utrjevanja etničnih romskih skupnosti utegnejo pospeševalno vplivati na ohranjanje in razvijanje romske kulture. Ni pa nobenega dvoma, da si brez akulturacije Romov ni mogoče predstavljati njihovega vključevanja v širšo družbo in odpiranje možnosti za socialno promocijo v njej. Je pa adaptacijska akulturacija, ki temelji na ohranjanju izvorne etničnosti, torej na etničnem pluralizmu, pomemba tudi za

9 - P.Klinar: Through Adaptational Acculturation to the Integration of Second Generation of Immigrants, UNESCO International Conference on the Socio Cultural and Lingvistic Integration of Children of Migrant, Bled, 7-11 June 1989

preseganje dosedanjih procesov obrnjene akulturacije, razširjene med Romi. Pričakovati je namreč mogoče, da bo adaptacijska akulturacija spreminjala navzven vidne načine življenja Romov in hkrati izražala večjo skladnost in vzporednost med notranjimi in zunanji pojavnimi oblikami akulturacije.

3. Preseganje statusa etnične deprivilegirane manjšine: Že procesi adaptacijske akulturacije, ki temeljijo na etničnem pluralizmu nakazujejo omejevanje pojavov etnične stratifikacije in etnične neenakosti, ki delijo etnične skupine na privilegirane večine in deprivilegirane manjšine. Preseganje etnične stratifikacije pomeni, da etnične razlike izgubijo svoj vertikalni, stratifikacijski značaj in, da izražajo le horizontalne razlike, ki ne vplivajo na socialni status. To preseganje lahko označimo za odpravljanje pomena prirojenega, pripisanega statusa in za njegovo nadomeščanje s pridobljenim socialnim statusom. V bistvu gre za uveljavljanje procesov etnične enakosti in enakopravnosti, brez katerih ni mogoče zagotoviti sodobne enakosti možnosti in enakosti pogojev.¹⁰
4. Prekinitev kongruence med položajem etnične deprivilegirane manjšine in marginalne socialne manjšine: Aktiviranje Romov, njihovo samoorganiziranje v okvirih svojih etničnih skupnosti, uveljavljanje etničnega pluralizma z adaptacijsko akulturacijo in preseganje statusa etnične deprivilegirane manjšine so procesi, ki vodijo do pretrganja kongruence med etničnimi in socialno - stratifikacijskimi linijami, ali do izločitve vpliva nizkega prirojenega etničnega statusa na nizek socialni status. Povezanost obeh nizkih statusov je s tem pretrgana. Vedeti je namreč treba, da nizek prirojeni etnični status znižuje pridobljeni socialni status in otežkoča, ali onemogoča socialno vertikalno mobilnost navzgor. Ta pojav označujemo za pozicijsko statusno inkongruenco. Izločanje pojavov etnične stratifikacije, to je deprivilegiranosti v etnični stratifikaciji nizko uvrščenih etničnih manjšin, odpira etničnim manjšinam kanale vertikalne mobilnosti.¹¹

Prekinitev kongruence med položajem etnične deprivilegirane manjšine in marginalne socialne manjšine, si je mogoče predstavljati še na drugačen način. Možnosti spreminjanja se kažejo tudi takrat, ko pride do inkongruence med etničnim in socialnim statusom manjšine. To bi pomenilo, da posamezniki s težavami začenjajo napredovati po lestvici socialne mobilnosti kljub oviram, ki prihajajo od nizkega prirojenega etničnega statusa. Nizek etnični in višji socialni status sta v medsebojni inkongruenci. Takšna pozicijska inkongruenca pa že odseva procese mobilnosti. Pri Romih si ni mogoče predstavljati njihove socialne promocije v primeru kongruence njihovega prirojenega nizkega etničnega statusa in nizkega pridobljenega socialnega statusa. Izhodi proti mobilnosti so le v inkongruenci med obema statusoma, predvsem pa v prekinitvi njune skladnosti s pridobivanjem etnične enakosti, odpravljanjem etnične stratifikacije in razvrščanja Romov na najnižjo raven deprivilegirane etnične manjšine.

10 - P.Klinar: Nacionalno vprašanje v dobi (post) moderne, Družboslovne razprave 8/1989, str. 149-154

11 -K.Svalastoga: Social Differentiations, D.McKay, New York 1965, str.59-66.

5. Prekinitve kongruence posebnih socialnih statusov in uveljavljanje pozicijske statusne inkongruence: Skladnost vseh posebnih statusov na najnižji ravni onemogoča spreminjanje socialnega položaja marginalnih socialnih manjšin. Šele inkongruenca med posebnimi socialnimi statusi, ki jo označujemo za pozicijsko statusno inkongruenco, ustvarja možnosti za napredovanje socialnih manjšin. Ko na primer posamezniki znotraj manjšin začnejo pridobivati izobrazbo in si zvišujejo posebni izobrazbeni status, se začnajo zavedati svojega nizkega socialnega statusa in takrat začnejo prizadevanja za spremembo drugih posebnih socialnih statusov (ekonomskega, prestižnega, družbenega položaja, ki zadeva družbeno moč ipd.). Inkongruenca med posebnimi pridobljenimi socialnimi statusi tudi ni brez pomena za aktivnosti etnične manjšine, ki težijo k spremembam deprivilegiranega etnično-manjšinskega statusa.¹² Te ugotovitve veljajo tudi za Rome.
6. Priznanje Romov statusa etnične manjšine (etnične skupnosti) in ustreznih posebnih pravic: Dosedanji predlogi za reševanje romskih problemov izzvenijo v formuliranju predloga, da se Romom prizna status etnične manjšine. Zavze-manje za razvoj romskih etničnih skupnosti, uveljavljanje procesov adaptacijske akulturacije in doseganja etnične enakosti s prekinitvijo skladnosti med etnično in socialno deprivilegiranostjo ter podrejenostjo, kaže na to, da je Romom potrebno priznati pravice, ki so predvidene za druge etnične manjšine. Romom je potrebno priznati pravice, da lahko izražajo in gojijo svojo kulturo, uporabljajo svoj jezik in ustanavljajo v ta namen svoje organizacije. Priznati jim je treba pravico, da razvijajo svoje gospodarske, informacijske in izobraževalne dejavnosti. Romom kot priznani etnični manjšini se naj prizna pravica razvoja samoupravne skupnosti in pravica neposredne zastopanosti v predstavniških organih oblas-ti.¹³

Smotrno bi bilo izdelati nekakšen vrstni red prioriternih kratkoročnih in dolgoročnejših ukrepov v zvezi z uveljavljanjem predlaganih pravic in uresničevanjem drugih obrazloženih izhodiščnih predlogov, usmerjenih v reševanje romske problematike. Čas je že, da Romi začnejo bolj odločno stopati po težavni in zapleteni poti, ki jih vodi od agregata do etnične skupine, od revščine do višje kvalitete življenja, od marginalne socialne in deprivilegirane etnične manjšine do etnične skupnosti.

12 -A.Malewsky: The Degree of Status Incongruence and its Effects, v: M.Tumin Readings on Social Stratification, Prentice Hall, New Jersey 1970, str. 82-92.

13 · Osnutek ustave Republike Slovenije, Poročevalec Skupščine Republike Slovenije, 17/90, člen 63

ROMI MED REVŠČINO IN ETNIČNO DEPRIVILEGIRANOSTJO

(Povzetek)

Pri analizi socialnega statusa Romov izhaja avtor od povezanosti romske revščine z njihovim prirojenim deprivilegiranim položajem etnične manjšine. Skladno s to izhodiščno tezo, analizira različne vidike romske revščine (relativno, subjektivno, strukturalno, trajno in kronično revščino), ki je družbeno le delno priznana. Ukvarja se z različnimi možnimi načini reševanja romske revščine, pri tem pa je kritičen do uveljavljenih necelovitih načinov, ki premalo upoštevajo objektivne, strukturalne razmere revščine. Za etnično manjšinski status Romov je značilna kongruenca vseh njihovih posebnih socialnih statusov in kongruenca med socialnim in etničnim romskim statusom. Opozarja na etnično heterogenost Romov, na njihovo bivanje v getih, na težave prehoda iz tradicionalnih nomadskih načinov življenja proti sodobnejšim načinom življenja in na zaplete v procesih prehoda od etničnih kategorij k etničnim skupinam. Med izhodišči za reševanje romskih problemov omenja: razvoj romskih etničnih skupnosti, uveljavljanje procesov adaptacijske akulturacije, preseganje statusa etnične deprivilegirane manjšine, prekinitve kongruence med položajem etnične deprivilegirane manjšine in marginalne socialne manjšine, prekinitve kongruence posebnih socialnih statusov in uveljavljanje pozicijske statusne inkongruence. Zavzema se za to, da se Romom v Sloveniji prizna status etnične manjšine (etnične skupnosti) Z ustreznimi posebnimi pravicami.

ROMA (GYPSIES) BETWEEN POVERTY AND ETHNIC DISCRIMINATION

(Summary)

Analyzing the social status of Roma (Gypsies), the author proceeds from the close relatedness of their poverty and their innate underprivileged status of ethnic minority. According to this thesis, he further analyzes different aspects of the miserable status of Roma (relative, subjective, structural, permanent and chronic poverty), which is only partly recognized by the society. Dealing with different possible ways of solving the problem of their poverty, the author is very critical towards the established ways, which do not consider the objective and structural aspects of poverty in sufficient extent. Congruence of all the particular social statuses together with congruence between the social and the ethnic status of Roma (Gypsies) is the characteristic of their status of a minority. Ethnic heterogeneity of Roma (Gypsies), their living in ghettos, difficulties arising from transition from

traditional, nomadic ways of life towards modern lifestyles and complicated process of transition from ethnic categories to ethnic groups are also pointed out in the present paper. The following suggestions for solution of the problems of Roma (Gypsies) are given: development of Romany ethnic communities, asserting of the processes of adaptive acculturation, overgrowing of the status of ethnic, underprivileged minority, cessation of congruence between the status of ethnic underprivileged minority and marginal social minority, cessation of congruence of the specific social statuses and implementation of positional status incongruity. The author's opinion is, that Roma (Gypsies) in Slovenia should be given the status of ethnic minority with the special rights that pertain to such status.